

СУДИ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

COURTS OF GENERAL JURISDICTION TO PROVIDE INFORMATION OF CITIZENS' RIGHTS

Дубас Т.В.,
здобувач

Запорізького національного університету

У роботі досліджуються суди загальної юрисдикції в забезпеченні інформаційних прав громадян. Зазначено, що суду належить особлива роль серед усіх засобів захисту інформаційних прав громадян. Акцентовано увагу на тому, що однією з найактуальніших проблем розвитку інформаційного суспільства в Україні є формування ефективної судової системи як невід'ємної складової загальної системи захисту прав і свобод особистості.

Ключові слова: інформаційні права, інформаційна сфера, інформаційний простір, суди загальної юрисдикції, захист інформаційних прав громадян.

В работе исследуются суды общей юрисдикции в обеспечении информационных прав граждан. Указано, что суду отводится особая роль среди всех средств защиты информационных прав граждан. Акцентировано внимание на том, что одной из актуальных проблем развития информационного общества в Украине является формирование эффективной судебной системы как неотъемлемой части общей системы защиты прав и свобод личности.

Ключевые слова: информационные права, информационная сфера, информационное пространство, суды общей юрисдикции, защита информационных прав граждан.

In the article author searched the general jurisdiction courts in ensuring of informational rights. It is indicated that the court has a special role among all protection means of informational rights. The attention is focused that one of the most pressing problems of informational society development in Ukraine is the formation an effective judicial system as an integral component of the general system protecting the rights and freedoms.

Key words: information law, information sphere, information space, general jurisdiction courts, protection of informational rights of citizens.

Постановка проблеми. Невпинний розвиток інформаційного суспільства, демократичні перетворення, притаманні Україні сьогодні, вимагають від державних інституцій проведення комплексного реформування системи забезпечення інформаційних прав громадян як невід'ємної ознаки правової держави та обов'язкового елемента механізму подальших системних і якісних змін. Тому дослідження ролі судів загальної юрисдикції в цьому процесі набуває неабиякої важливості.

Стан дослідження. Аналіз відповідної наукової літератури свідчить, що останнім часом науковці приділяли чималу увагу вивченню окремих аспектів діяльності судів загальної юрисдикції. Зокрема, дослідженням питань забезпечення організації функціонування судової влади й судового управління в різні часи займалися В. Авер'янов, В. Алексєєв, Г. Атаманчук, О. Бандурка, Д. Бахрах, Ю. Битяк, В. Бринцев, О. Дудченко, Р. Куйбіда, В. Маляренко, І. Марочкін, М. Мельник, Л. Москвич, О. Негодченко, С. Обрусна, М. Петухов, М. Прийдак, В. Смородинський, Ю. Старілов, В. Стефанюк, А. Стрижак, А. Хливнюк, Н. Чернишова, Ю. Чуприна, Ю. Шемшученко, В. Шишкін, О. Юшкевич та інші вчені.

Правові засади функціонування судів загальної юрисдикції України розглядалися у працях В. Бевзенка, С. Бондара, А. Борка, І. Винокурової, М. Вільгушинського, М. Запорожця, Р. Ігоніна, В. Капустинського, Д. Кіреєва, М. Маргарітова, А. Осетинського,

О. Пасенюка, Д. Притики, В. Сердюка, В. Стефанюка, І. Туркіної, І. Шицького, С. Штогуна та інших науковців.

Окремі аспекти проблематики інформаційних прав громадян або їх реалізації (захисту, охорони, забезпечення, правового регулювання тощо) у той чи інший спосіб аналізувалися в роботах таких вітчизняних авторів, як В. Баскаков, В. Гавловський, М. Гуцалюк, М. Дімчогло, В. Залізняк, І. Кисарець, В. Ліпкан, О. Логінов, Є. Макаренко, Ю. Максименко, П. Матвієнко, Г. Несвіт, Н. Новицька, І. Сопілко, К. Татарникова, А. Тунік, К. Череповський, О. Чуприна, В. Цимбалюк, М. Швець, Т. Шевцова, О. Шепета та інші. Проте жоден з українських науковців не дослідив місце й роль судів загальної юрисдикції в забезпеченні інформаційних прав громадян.

Мета статті – визначити місце та роль судів загальної юрисдикції в забезпеченні інформаційних прав громадян.

Виклад основного матеріалу. Людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека в інформаційній сфері суспільства визнаються в Україні найвищими соціальними цінностями. Інформаційні права й свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність в інформаційній сфері суспільства. Утвердження й забезпечення інформаційних прав і свобод людини є одним із головних обов'язків держави [1, ст. 3].

В умовах формування в Україні основ інформаційного суспільства й правової держави роль і значення забезпечення інформаційних прав громадян актуалізуються. Головною ознакою моделі держави, що характеризується як правова, виступає саме ознака високої правової врегульованості суспільних, у тому числі інформаційних, відносин [2, с. 165].

До того ж інформаційні права й свободи вважаються непорушними та невідчужуваними [3, с. 65], хоча фактично в чинному законодавстві не здійснено їх класифікацію. Натомість суду належить особлива роль серед усіх засобів захисту інформаційних прав громадян. Конституція України встановила як важливу гарантію реалізації принципу відповідальності держави за свою діяльність перед людиною право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1, ст. 55], заклавши тим самим правове підґрунтя для створення реального механізму забезпечення інформаційних прав громадян.

Тому нині однією з найактуальніших проблем розвитку інформаційного суспільства в Україні є формування ефективної судової системи як невід'ємної складової загальної системи захисту прав і свобод особистості.

Підтримуючи позицію І. Сопілко, зазначимо, що інформаційні права є найвищою соціальною цінністю [4]. Водночас відсутнє чітке розмежування понять «право на інформацію», «інформаційні права» та «право доступу до інформації», що сприяє використанню дослідниками їх як синонімів, а отже, значно ускладнює правореалізаційний і правозахисний процес у цій сфері [2, с. 65].

Натомість захист прав людини в галузі інформації й комунікації є головним принципом функціонування демократичної держави. Закони про основні інформаційні права забезпечують збалансованість і рівність усіх суб'єктів правовідносин у сфері свободи слова та обміну інформацією, надають необхідні гарантії для обмеження інформації, забороненої міжнародною спільнотою [5].

Саме тому слід визначити, як функціонує система судів загальної юрисдикції, задля подальшого визначення її місця й ролі в забезпеченні інформаційних прав громадян.

Спочатку зазначимо, що основою діяльності й розвитку системи судів України, а також законодавства з питань організації та діяльності судів загальної юрисдикції є ч. 3 ст. 124 Конституції України, яка закріплює, що судову систему України складають суди загальної юрисдикції та суд конституційної юрисдикції – Конституційний Суд України, а також ч. 1, 2 ст. 125 Конституції України, яка встановлює, що найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України [1].

До основних засад судочинства ч. 2 ст. 127 Конституції України відносить такі: 1) законність; 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 3) забезпечення доведеності вини; 4) зма-

гальність сторін і свободу в наданні ними суду своїх доказів та в доведенні перед судом їх переконливості; 5) підтримання державного обвинувачення в суді прокурором; 6) забезпечення обвинуваченому права на захист; 7) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 8) забезпечення апеляційного й касаційного оскарження рішення суду; 9) обов'язковість рішень суду [1].

Наведені в Конституції України засади діяльності судів загальної юрисдикції та здійснення судочинства в Україні деталізуються в низці законів України, у тому числі й Законі України «Про судоустрій і статус суддів», який у ст. ст. 2–15 закріплює такі положення: здійснення правосуддя винятково судами; доступність правосуддя; самостійність судів; незалежність суддів та підкорення їх лише закону; незмінюваність суддів; суддівське самоврядування; забезпечення доведеності вини; обов'язковість судових рішень; одноособовий і колегіальний розгляд справ; здійснення судочинства й діловодства в судах України державною мовою тощо [6].

Система судів загальної юрисдикції являє собою сукупність судів України, об'єднаних єдністю цілей, завдань, принципів організації й діяльності та очолюваних Верховним Судом України [7, с. 31]. О. Бандурка підкреслює, що в цьому визначенні вирізняються такі основні змістові аспекти: суди загальної юрисдикції є органічною частиною загальної державної судової системи; це не проста сукупність судових органів, а цілісний механізм, усі ланки якого є взаємозалежними та пов'язаними між собою точно окресленими в законі повноваженнями (компетенцією); очолює цю систему Верховний Суд України [7, с. 31].

Відповідно до чинного законодавства України систему судів загальної юрисдикції в нашій державі складають такі суди:

- місцеві суди;
- апеляційні суди;
- вищі спеціалізовані суди;
- Верховний Суд України [6, ст. 17].

Діяльність судів загальної юрисдикції в забезпеченні інформаційних прав громадян спирається на загальні принципи, під якими розуміються вихідні положення, виражені в законі, що характеризують найбільш важливі сторони побудови й функціонування судів та спрямовуються на реалізацію завдань, які стоять перед судами загальної юрисдикції [8, с. 7–8].

Місцевими загальними судами є районні, районні в містах, міські та міськрайонні суди. Згідно з п. 1 ст. 21, п. 1 ст. 22 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» місцевий суд є судом першої інстанції, він розглядає справи щодо забезпечення інформаційних прав громадян, віднесені процесуальним законом до його підсудності [6].

До системи судів загальної юрисдикції належать апеляційні суди як суди апеляційної інстанції з розгляду цивільних і кримінальних, господарських, адміністративних справ, справ про адміністративні правопорушення. Відповідно до п. 1 ст. 26, ст. 27

Закону України «Про судоустрій і статус суддів» апеляційний суд розглядає справи щодо забезпечення інформаційних прав громадян в апеляційному порядку згідно з процесуальним законом; у випадках, передбачених процесуальним законом, розглядає справи відповідної судової юрисдикції як суд першої інстанції; аналізує судову статистику, вивчає й узагальнює судову практику; надає місцевим судам методичну допомогу в застосуванні норм інформаційного законодавства; здійснює інші повноваження, визначені законом [6]. Екстраполюючи позиції Р. Кукурудза до теми нашого дослідження, підкреслимо, що стадія апеляційного провадження, хоч і є факультативною в справах щодо забезпечення інформаційних прав громадян, має дуже важливе значення. Її завдання полягає в перегляді за апеляційною скаргою справи щодо забезпечення інформаційних прав громадян і відповідного судового рішення щодо правильності встановлення судом першої інстанції обставин справи та застосування норм права. Отже, об'єктом перегляду в порядку апеляції можуть бути як питання фактів щодо інформаційних прав (правильність, об'єктивність і повнота оцінки доказів та встановлення фактів), так і питання права (правильність застосування матеріальних і процесуальних норм) [9].

У системі судів загальної юрисдикції також діють вищі спеціалізовані суди як суди касаційної інстанції з розгляду цивільних і кримінальних, господарських, адміністративних справ. Згідно з п. п. 1, 2 ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вищими спеціалізованими судами є Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України [6].

Вищі суди здійснюють контроль за правильним і своєчасним розглядом справ в інформаційній сфері, спрямовують судову практику та, реалізуючи ці функції, виправляють помилки судів першої й апеляційної інстанцій, забезпечуючи однакове застосування судами правових норм інформаційного законодавства, дотримання в судовій практиці норм матеріального й процесуального права. Інструментом такого контролю слугують постанови пленумів вищих судів у вигляді роз'яснень. Вони мають нормативний зміст, оскільки є обов'язковими для нижчих судів та опосередковано обов'язковими – для всіх суб'єктів правовідносин, які застосовують норми права, щодо яких було узагальнено судову практику.

Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України. Згідно зі ст. 38 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Верховний Суд України виконує такі функції: переглядає справи щодо забезпечення інформаційних прав громадян із підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї й тієї ж норми матеріального права в подібних інформаційних правовідносинах у порядку, передбаченому процесуальним законом; переглядає справи в разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикцію якої визнано Україною, порушення

Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення справи судом; звертається до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції й законів України [6].

Отже, суди загальної юрисдикції України, згідно з п. 2 ст. 3 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», утворюють єдину систему судів [6] у забезпеченні інформаційних прав громадян. Зазначена єдність системи судів загальної юрисдикції забезпечується такими положеннями:

- єдиними засадами організації й діяльності суду, які визначено Конституцією України, Законом України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінальним процесуальним кодексом України, Господарським процесуальним кодексом України, Цивільним процесуальним кодексом України, Кодексом адміністративного судочинства України;

- єдиним статусом суддів, який встановлено Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів»;

- обов'язковістю для всіх суддів правил судочинства, які закріплено в Конституції України, процесуальних кодексах України, Законі України «Про судоустрій і статус суддів», інших законах;

- забезпеченням Верховним Судом України однакового застосування судами (судом) касаційної інстанції норм матеріального права;

- обов'язковістю виконання на всій території України судових рішень усіма органами державної влади, місцевого самоврядування, посадовими особами, юридичними та фізичними особами;

- єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції України (згідно зі ст. 145 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» цю функцію покладено на Державну судову адміністрацію України [6]);

- фінансуванням судів загальної юрисдикції винятково з Державного бюджету України;

- вирішенням питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування згідно з Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [6, ст. 4; 10, с. 25–26].

Висновки. Становлення й розвиток України як правової, соціальної держави з ознаками розвинутого інформаційного суспільства є неможливим без ефективного функціонування судової влади – особливої, самостійної та незалежної різновиду державної влади, діяльність якого спрямовується на захист інформаційних прав громадян, законних інтересів колективних суб'єктів інформаційних правовідносин, інформаційного суспільства й держави в цілому.

Водночас особливий правовий зміст під час розгляду судової влади України має система судів загальної юрисдикції, яка виступає основним носієм судової влади в забезпеченні інформаційних прав громадян. Тому ефективна діяльність судів загальної юрисдикції уможливилася належне забезпечення інформаційних прав громадян та сприяє розвитку інформаційного суспільства в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Ліпкан В. Консолідація інформаційного законодавства України : [монографія] / [В. Ліпкан, М. Дімчогло] ; за заг. ред. В. Ліпкана. – К. : ФОП О.С. Ліпкан, 2014. – 444 с.
3. Ліпкан В. Інформаційні права і свободи людини та громадянина / В. Ліпкан, Ю. Максименко // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 9. – С. 64–68.
4. Сопілко І. Правові засади державної інформаційної політики : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / І. Сопілко ; Нац. авіаційний ун-т. – К., 2014. – 45 с.
5. Шитко О. Нормативно-правове регулювання інформаційних відносин у Європі / О. Шитко // Громадсько-політичне і теоретичне видання «Віче». – 2011. – № 10. – С. 20–22.
6. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–45. – Ст. 529.
7. Бандурка А. Судебные и правоохранительные органы Украины : [учебник] / [А. Бандурка, А. Бессмертный и др.] ; под ред. А. Бандурки. – Х. : Ун-т внутр. дел, 1999. – 350 с.
8. Факас І. Конституційно-правові принципи організації та діяльності судів загальної юрисдикції в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / І. Факас ; Київський нац. ун-т внутр. справ. – К., 2009. – 17 с.
9. Кукурудз Р. Апеляція в адміністративно-юрисдикційному процесі: питання теорії та практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Р. Кукурудз ; Класичний приватний ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 23 с.
10. Чернишова Н. Судова влада в Україні : [навч. посібник] / Н. Чернишова. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 104 с.